

Politika – še vedno umazana pesem**

Z uveljavitvijo strankarskega pluralizma in parlamentarne demokracije na Slovenskem se je z novo aktualnostjo zastavilo vprašanje, kako gledajo Slovenci na politiko. Odgovor nanj je skušalo dati več raziskav SJM po letu 1990. Značilnost teh raziskav ni le v tem, da so zajele na novo se oblikujoče politične odnose in institucije (pluralistične volitve, stranke, parlament, vlada, politična demokratizacija, zaznava vpliva, nosilci političnih funkcij itd.), marveč so, vsaj nekatere, tudi znova zastavile vprašanja glede odnosa Slovencev do politike nasploh. Spraševanje o politiki nasploh je po velikih političnih spremembah pomembno zlasti zato, da bi lahko ugotovili, kako Slovenci dojemajo politiko kot posebno dejavnost, potem ko so po pluralističnem obratu dobili prve izkušnje s parlamentarno demokracijo in zlasti ko so prvič v svoji zgodovini dobili lastno državo. Ti odgovori, kakorkoli že moramo biti pri njihovem posploševanju in pri sklepanju o njihovih implikacijah za politično vedenje previdni, dajejo dragocene prvine za spoznavanje politične kulture in političnega življenja v tem času na Slovenskem.

Pri raziskovanju javnomnenjskih pogledov na politiko v splošnem pomenu lahko izhajamo vsaj iz dveh različnih pristopov. Najprej lahko govorimo o »posrednem pristopu«. Ta sprašuje anketirance o posameznih vidikih političnega življenja, kot so institucije, osebnosti, dejavnosti, ideje in nato iz odgovorov sklepa, kakšna je njihova zaznava političnih zadev. Kolikor več je posebnih vidikov politike, ki jih takšno preučevanje zajema, toliko bolj lahko sklepamo na razmerje anketirancev do politike kot celote. Drugi prijem pa bi lahko imenovali »neposredni pristop«. Ta ne sprašuje o posameznih vidikih politike, marveč o politiki kot taki. Do splošnih pogledov o politiki ne prihaja na posreden način, tj. s sklepanjem na podlagi izjav o posameznih vidikih politike, marveč na podlagi izjav o politiki nasploh. Lahko trdimo, da sta za poznavanje stališč določene populacije do politike potrebna oba prijema.

Projekt Slovensko javno mnenje je uporabljal pretežno prvi pristop, delno pa tudi drugega. Na podlagi longitudinalne narave projekta in velikega poudarka, ki ga je od vsega začetka (1968) dajal številnim poglavitnim problematikam politike na Slovenskem, je bilo zbrano bogato gradivo o tem, kakšni so bili pogledi Slovencev na različne vidike politike v zadnjem četrtstoletju, omogočil pa je tudi analizo strukture in dinamike teh pogledov (gl. Toš, ur., s sodelavci 1987; 1989; 1992). V sklopu tega projekta ali ob njem je nastalo tudi nekaj posebnih obdelav pogledov Slovencev na politiko kot tako (Markič 1991; Tomc 1993).

Kaj torej mislijo Slovenci o politiki? Na to bomo skušali odgovoriti z analizo odgovorov na vprašanje v SJM 1993/1, ki se je nanašalo na politiko nasploh.

Najprej nas je zanimalo, kako Slovenci gledajo na politiko kot objektivno dejstvo, torej kot na nekaj, kar dejansko obstaja, nato pa smo hoteli zvedeti, kako Slovenci politiko vrednotijo.

Na podlagi spoznanj sodobne politične znanosti in iz vsakdanjih zaznav politike smo izhajali iz naslednjih hipotez glede možnih razumevanj politike:

* Dr. Adolf Bibič, redni profesor na FDV.

** Prva verzija tega sestavka je bila objavljena v knjigi Niko Toš (ur.) (1994): Slovenski izziv II, Ljubljana, CJMK.

1. politika je boj za oblast;
2. politika je prizadevanje za obče dobro;
3. politika je konflikt med posebnimi interesi za premoč;
4. obstaja velika verjetnost, da bo politika prej negativno kot pozitivno ovrednotena.

Na temelju teh hipotez je bilo zastavljeno vprašanje s štirimi glavnimi s stimuli, anketiranec pa je lahko pri vsakem odgovoru izbral eno izmed šesterih ponujenih možnosti (glej tabelo 1).

Tabela 1: Percepcija in vrednotenje politike na Slovenskem (SJM 1993/1)
NAVEDLI VAM BOMO NEKAJ MNENJ O TEM, KAJ JE POLITIKA, VI PA POVEJTE, S KATERIM BOLJ, S KATERIM PA MANJ SOGLAŠATE.

	popolnoma soglašam	v glavnem soglašam	neodločen	v glavnem ne soglašam	sploh ne soglašam	ne pozna, ne ve
a) Politika je boj za oblast	44,7	34,0	5,7	4,4	1,2	10,1
b) Politika je prizadevanje za skupni blagor in temeljne vrednote	5,8	22,1	18,4	25,2	12,9	15,5
c) Politika je spopad med zastopniki posebnih interesov za premoč	29,1	40,0	9,1	5,7	1,2	14,9
d) Politika je umazana zadeva, ki se je poštenjak raje izogiba	30,2	29,8	15,0	11,7	3,4	10,0

Navedena tabela vsebuje podatke, ki nam razodevajo, kako anketiranci (in tudi Slovenci) gledajo na politično dejavnost nasploh.

Politika je boj za oblast

Velika večina vprašanih sprejema trditve, da je politika boj za oblast. Popolnoma in v glavnem se s tem strinja kar 78,7% (821 od N = 1054) vprašanih. Gre torej za več kot tri četrtine vseh, ki so odgovarjali na vprašanja. Pri tem je zanimivo, da je več tistih, ki se odločno opredeljujejo za to trditev, kot onih, ki jo le zmerno zagovarjajo. Razmerje med »popolnoma«: »v glavnem« soglašam je 4:3. Pretežna večina Slovencev torej zaznava politiko oziroma politično dejavnost kot konfliktno dejavnost. Predmet tega konflikta je »oblast«. Po pomenu, ki ga ta beseda na splošno ima, gre očitno za konflikte okrog državne oblasti. Slovenci torej vidijo v politiki tisto značilnost, ki se v empirični politični stvarnosti pluralistične parlamentarne demokracije v prvi vrsti in najprej javno (pa tudi na druge načine) manifestira. Toda tako visokega odstotka zaznavanja politike kot boja za oblast ne smemo izenačevati s strinjanjem enakega odstotka javnega mnenja s tako opredelitvijo. Zanimive odgovore dobimo, če križamo to percepcijo politike z izobrazbo, poklicem, spolom in starostjo anketiranih.

Med dejavniki, ki so pozitivno povezani s trditvijo, da je politika boj za oblast, naj na prvem mestu omenimo *šolsko izobrazbo*. Znotraj posameznih izobrazbenih kategorij od nedokončane osnovne šole do visokošolske izobrazbe velja pozitivna korelacija: čim višja je šolska izobrazba, tem večji delež znotraj skupine enako izobraženih imajo anketiranci, ki popolnoma ali v glavnem soglašajo s trditvijo, da je politika boj za oblast: delež se dviga od 65,2% z osnovnošolsko izobrazbo do

92,8% z visokošolsko izobrazbo (gl. tabela 2). Tudi med poklici uslužbenci z visoko izobrazbo zaznavajo politiko kot boj za oblast v najvišjem odstotku (91,3%) /11,11/, pred njimi so s 100% le obrtniki ali podjetniki, ki zaposlujejo druge, ki pa jih je v vzorcu le 1,9%. Sledijo jim uslužbenci s srednjo izobrazbo (85,9%) /17,4/, obrtniki ali podjetniki, ki ne zaposlujejo drugih (80,1%) /0,9/, najnižji delež znotraj poklicne kategorije pa imajo nekvalificirani delavci (65,3%) /6,0/, polkvalificirani delavci (66,7%) /6,9/ in kmetje (67,8%) /2,1/. Medtem ko v gledanju na politiko kot boj za oblast ni bistvene razlike med spoloma (moški z 82,7% vodijo s 7% pred ženskami), pa starost anketirancev spet kaže na večjo medsebojno povezanost: 80% /21,9/ vprašanih, starih do 30 let, se opredeljuje za politiko kot boj za oblast, v dekadah od 31 do 40 let doseže pritrdilni odgovor najvišji vrh (85,7%) /18,4/, v naslednjih dekadah pa se dosledno znižuje, tako da znaša pri tistih, ki so stari 61 in več let, le še 67,6% /11,2/.

Tabela 2: Politika kot boj za oblast in izobrazba
POLITIKA JE BOJ ZA OBLAST:

	Nedo- konča- na osn. šola	Doko- nčana osn. šola	Nedo- konča- na 3- letna	Doko- nčana 3-letna	Doko- nčana 4-letna	Nedo- konča- na viš- ja, visoka	Doko- nčana višja	Doko- nčana visoka	Ni odgo- vora
Popolnoma soglašam	37,4	32,2	31,0	44,0	50,2	58,5	62,7	69,6	50,0
V glavnem soglašam	27,5	33,0	45,2	38,7	34,5	31,7	28,8	23,2	25,0
Skupaj	64,9	65,2	76,2	82,7	84,7	90,2	91,5	92,8	75,0
Total %	5,7	14,6	3,0	22,4	19,1	3,5	5,1	4,9	0,3

N = 1043 = 100%

Politika je spopad posebnih interesov za premoč

Da slovensko javno mnenje zaznava politiko predvsem kot konflikt, je razvidno tudi iz odgovorov na trditev: »Politika je spopad med zastopniki posebnih interesov za premoč«. Število in delež pritrdilnih odgovorov na to vprašanje sta sicer nekoliko nižja (za 9,6%) kot pri prvem, vendar sta še zmerom visoka, saj nekaj manj kot tri četrtine (69,1%) pritrujejo tej izjavi. Pri tem vprašanju ne gre le za boj za državno oblast, marveč za širše skupinske (in individualne) konflikte v boju za večjo moč predvsem v civilni družbi, a tudi v politični družbi in državi. Gre torej za širše dojemanje politike kot distributivne dejavnosti v pomenu »kdo dobi kaj, kdaj, kako«. Politika v tem smislu je tekmovanje za večji delež v materialnem bogastvu, v organizacijski moči, v medijskem vplivu, v interesnih združenjih, v vrhovih strankarskih aparatov, v sami strukturi državnega aparata, v mednarodnih razsežnostih itd. Tu je implicitno veliko bolj poudarjeno sociološko gledanje, saj korenini ta pristop v globljih socialnih strukturah družbe in meri na politiko kot proces. To je mnogoplastno politično dogajanje, v katerem se konstituira tisto, kar francoski politologi radi imenujejo *la vie politique* (politično življenje). Seveda je težko domnevati, da bi vprašani mislili na vse te razsežnosti politike, vendar ostaja temeljno dejstvo, da velika večina zaznava politiko kot dejavnost, ki temelji na

¹ V poševnem oklepaju bomo po potrebi navajali odstotke glede na delež v celotnem vzorcu (N = 1034).

diverzifikaciji interesov in ki ne obsega samo tekmovanja političnih strank za oblast, marveč tudi tekmovanje drugih interesov oziroma interesnih skupin, njihovih predstavnikov za njihov večji delež pri družbeni in politični moči.

Glede korelacije med pogledi na politiko kot spopadom posebnih interesov za premoč in stopnjo izobrazbe obstaja z nebistvenimi odstopanji tesna zveza. Lahko postavimo splošno pravilo, da delež tistih, ki se popolnoma in v glavnem strinjajo s to trditvijo, raste z rastjo izobrazbe. Najvišji odstotek znotraj dane stopnje izobrazbe doseže pri vprašanih z dokončano višjo (88,2%) /5/ in dokončano visoko izobrazbo (85,7%) /4,7/. Najnižji odstotek pa dosežejo anketiranci z nedokončano in dokončano osnovno šolo (50,6 /4,4/ oziroma 52,8%) /11,7/. Če odmislimo relativno nizek delež obrtnikov in podjetnikov v celotnem vzorcu, imajo najvišji delež znotraj poklicnih kategorij uslužbenci z visoko izobrazbo (85,7%) /10,3/, sledijo uslužbenci s srednjo izobrazbo (81,6%) /16,6/ in kvalificirani delavci (72,3%) /15/, medtem ko se za ta odgovor precej manj opredeljujejo nekvalificirani (45,3%) /4,1/ in polkvalificirani delavci (50,9%) /5,3/. Kmetje so z 61,3% /1,9/ nekje v sredini. Glede spola v opredeljevanju do tega vprašanja ne obstajajo bistvene razlike, tudi tu vodijo znotraj kategorije moški (71,1%) nasproti ženskam (66,7%). Pač pa je pri odgovorih na to vprašanje eden izmed pomembnih dejavnikov starost: starostne skupine do 50 let zaznavajo politiko kot spopad med posebnimi interesi v višji meri (od 70 do 72%) kot vprašanci nad 50 let (65 do 63%).

Politika kot prizadevanje za skupni blagor

Po dveh tako visokih deležih odgovorov, ki se bolj ali manj odločno strinjajo z izjavo, da je politika konflikt glede oblasti oziroma družbene in politične premoči, nas je moralo tem bolj zanimati, kako reprezentativen vzorec Slovencev gleda na politiko, ki je zamišljena predvsem kot dejavnost, usmerjena k uresničevanju občega interesa, skupnega dobrega (*bonum commune*), javne blaginje, skupnih interesov itd. Če si ponovno ogledamo tabelo 1, takoj vidimo, da je delež tistih, ki zaznavajo politiko v tem pomenu, izrazito manjši kot delež prvih dveh obravnavanih skupin. Trditvi: »Politika je prizadevanje za skupni blagor in temeljne vrednote« pritrjuje le dobra 1/4 vprašanih, natančneje takšno trditev popolnoma in v glavnem podpira le 27,9% vprašanih. Z drugimi besedami: kar naj bi bila temeljna teleološka značilnost politike, ki se tudi sama od nekdaj legitimira z občim interesom, ima v percepciji slovenskega javnega mnenja izrazito manjšinski delež. Toda takšna zaznava politike je asimetrična v razmerju do prej obravnavanih dveh primerov tudi z nekega drugega vidika: razmerje med odločnimi in med zmernimi pritrjevalci izjavi, da je politika prizadevanje za skupni blagor, je obratno kot pri trditvi, da je politika boj za oblast: samo 5,8% je odločno prepričanih, da je politika prizadevanje za skupni blagor, preostalih 22,1% pa odpade na zmerne pritrjevalce tej izjavi. Razmerje med prvimi in drugimi je torej približno 2:7. Stališče Slovencev do politike kot skupnega blagra dodatno osvetljuje tudi velik delež negativnih odgovorov: kar 38% vprašancev s tem odgovorom »popolnoma« ali v »glavnem« ne soglaša. Za primerjavo: s trditvijo »politika je boj za oblast« popolnoma ali v glavnem ne soglaša le 5,6%, s trditvijo »politika je spopad posebnih interesov za premoč pa le 6,9%. Torej ne samo, da je tistih, ki se opredeljujejo za trditev, da je politika prizadevanje za skupni blagor, približno trikrat manj kot onih, ki pritrjuje-

jo trditvi, da je politika boj za oblast oziroma premoč, marveč je tudi nikalnih odgovorov pri skupnostno orientiranih percepcijah politike približno 6-krat več!

Najprej lahko ugotovimo, da razlike med izprašanci v tej točki niso visoke (so v razponu od 22,4% do 33,7%). Najvišji delež pozitivnih odgovorov na trditev, da je politika prizadevanje za skupni blagor, znotraj posameznih izobrazbenih stopenj dosegajo tisti z dokončano triletno šolo (33,7%) in nedokončano višjo izobrazbo (31,7%) /1,3/, nekoliko manjši pa anketiranci z dokončano višjo (28,8%) /1,6/ in dokončano visoko šolo (26,7%) /1,1/. Najnižje vrednosti dosega povezanost med izobrazbo in pojmovanjem politike v smislu skupnega blagra pri tistih, ki so končali le osnovno šolo (22,4%) /5/ in imajo nedokončano 3-letno šolo (23,8%) /1/. Med poklici se za pojmovanje politike kot skupnega blagra najbolj zavzemajo posamezniki s svobodnim poklicem (50%), le da moramo vedeti, da je teh od vseh anketirancev le 0,1%. Sledijo jim uslužbenci z visoko izobrazbo (32,6%) /4,/, in ljudje, ki niso bili nikoli zaposleni (32,2%) /3,6/, kvalificirani delavci (31,5%) /6,5/, obrtniki ali podjetniki z zaposlenimi delavci (30%) /0,6/, uslužbenci s srednjo izobrazbo (27,4%) /5,5/ in kmetje (25,9%) /0,8/. Znotraj poklicev je najmanj tistih, ki se zavzemajo za politiko kot skupni blagor, med polkvalificiranimi (21,3) in visoko kvalificiranimi delavci (19,2%) /2,2/. Tudi v odgovorih na to vprašanje ni večjih razlik med spoloma, le da moški v nekoliko večji meri (31,9%) pritrjujejo skupnostni zamisli politike kot ženske (24,6%). Še najbolj je razumevanje politike kot skupnega blagra povezano s starostjo anketirancev (tabela 3): čim starejši so izprašanci, tem manj istovetijo politiko s skupnim blagom. Še več: prelomna meja je 30 let: do te starosti jih dvakrat več verjame v skupnostno zamisel politike kot v starosti od 31 do 40 let in kar trikrat več kot v starosti nad 60 let (gl. tabela 3).

Tabela 3: Politika kot skupni blagor in starost anketirancev
POLITIKA JE PRIZADEVANJE ZA SKUPNI BLAGOR:

	do 30 let	31–40	41–50	51–60	nad 60
Popolnoma soglašam	18,5	5,4	5,2	3,4	4,6
V glavnem soglašam	51,8	24,1	18,5	22,8	17,3
Skupaj	70,3	29,5	23,7	26,2	21,9
Total %	9,4	6,4	4,8	3,8	3,7

N = 1043 = 100%

Vrednotenje politike

Čeprav so bila prva tri vprašanja, ki so se nanašala na opredeljevanje do splošnega razumevanja politike, namenjena temu, da ugotovimo, kaj politika je, je težko domnevati, da v odgovorih ni bilo vrednostnih primesi. To je očitno pri odgovorih o politiki kot skupnem blagru, toda prisotno je tudi pri opredeljevanju do politike kot boja za oblast in do politike kot spopada posebnih interesov. Vendar je bilo, kot rečeno, v SJM 1993/1 zastavljeno tudi posebno podvprašanje, ki se je izrecno nanašalo na vrednotenje politike (gl. tabela 1). Takšno podvprašanje je bilo smotrno zastaviti zaradi tega, ker je, sodeč po dosedanjih raziskavah, pa tudi po vsakdanjih opažanjih, nezadovoljstvo s politiko dokaj razširjeno, nekatera znamenja pa kažejo, da se celo povečuje. V tem se Slovenci prilagajamo tipičnim »stariim demokracijam«.

Z odgovori na trditve »Politika je umazana zadeva, ki se je poštenjak raje izogiba«, naj bi torej dobili zanesljivejšo zaslombo za oceno, kako Slovenci dejansko ocenjujejo politiko. Pokazalo se je, kar je bilo tudi pričakovati, da ta ocena ni enotna, vendar pa so odgovori tudi potrdili pričakovanje, da je sodba Slovencev o politiki, če sklepamo po odgovorih v vzorcu, pretežno negativna. Kot namreč sledi iz zgornje tabele, 60% vprašanih soglaša, da je politika umazana zadeva, notranja razporeditev med odločne in zmerne zagovornike te trditve pa je 1:1. Negativnemu vrednotenju politike sicer nasprotuje dobrih 15% vseh anketirancev, vendar je takšen delež prenizek, da bi lahko bistveno popravil vrednostni odnos do politike. K premiku ocene tudi ne more prispevati 15% neodločnih in 10% »ne vem« odgovorov.

Razlaga takšnega negativnega stališča Slovencev do politike ima seveda zgodovinske vzroke, povezana pa je tudi z naravo politične dejavnosti in z izkušnjo s politiko. Tukaj bomo najprej skušali kot pri odgovorih na druga vprašanja ugotoviti, kakšna je povezanost med negativnim vrednotenjem politike in nekaterimi značilnostmi vprašanih.

Za tezo, da je politika »umazana pesem«, kot je temu rekel Goethe, so se znotraj posamezne izobrazbene stopnje opredelili predvsem anketiranci s triletno (63,1%) /17/ in štiriletno srednjo šolo (61,7%) /13,9/ in nedokončano triletno (62%) /2,4/, pri čemer je treba upoštevati, da odgovori teh treh izobrazbenih kategorij znašajo kar dobrih 35% v celotnem vzorcu. Še najmanj negativno vrednotijo politiko vprašanci z nedokončano višjo (63,9%) /1,7/, dokončano višjo šolo (54,2%) /3/ in visoko šolo (50%) /2,6/. Če še pogledamo, kaj so vprašanci, ki politiko negativno vrednotijo, po poklicu, ugotovimo, da je med negativnimi odgovori npr. 65% /1,3/ obrtnikov in podjetnikov z zaposlenimi delavci, 64,8% /6,7/ polkvalificiranih delavcev, 61,5 /3/ visoko kvalificiranih delavcev in (61,3%) /1,8/ kmetov, uslužbencev z visoko izobrazbo je 55,6% /6,8/, uslužbencev s srednjo izobrazbo 61,3% /12,5/. Med moškimi in ženskami tudi v odgovorih na to vprašanje ni bistvenih razlik, ženske le z dobrim 1% »vodijo« pred moškimi v negativnem vrednotenju politike. Glede na starostno strukturo vprašancev, ki označujejo politiko kot umazano zadevo, je znotraj starostnih skupin najmanj tistih do trideset let (57,7%) /15,8/, največ pa v starosti od 41 do 50 let (64,9%) /13,1/ in nad 60 let (63,6%) /10,6/. Vmes so kategorije med 31 do 40 let (56,3%) in med 51 do 60 leti (59,1%). Na splošno torej lahko ugotovimo, da imajo mlajši (do 40 let) o politiki boljše mnenje kot starejši.

Sklep

1. Slovenci imajo o politiki relativno slabo mnenje. To izhaja tako iz SJM 1993/1 kot iz drugih javnomnenjskih raziskav.

2. To negativno stališče do politike nasploh potrjuje tudi odnos anketirancev do posebnih vidikov politike na Slovenskem. Ugotavljamo namreč, da močno pada zaupanje v politične stranke; da v večji ali manjši meri pada zaupanje v osrednje politične institucije; da državljani nizko ocenjujejo performanco (uspešnost) državnih organov (z izjemo predsednika republike, vlade RS in Ministrstva za obrambo).

3. Torej se tudi v Sloveniji srečujemo z resnimi znaki tistega, kar nemško govoreči politologi in politiki imenujejo »Politikverdrossenheit« (nejevoljnost nad politiko).

4. Glavni vzroki negativnega vrednotenja politike, ne da bi jih navajali v hierarhičnem zaporedju, so morda v naslednjih okoliščinah:

- splošne značilnosti politike kot posebne družbene dejavnosti, ki ima bolj ali manj že po naravi nekatere »makiavelistične« poteze (*raison d'Etat*), ki se upirajo vsakdanji moralni zavesti;

- Slovenci nismo imeli lastne države in dolgotrajnejših državniških izkušenj, kar je imelo za posledico, da se je politika v znatni meri kazala kot tuja nadoblast;

- medijsko posredovanje, ki poudarja predvsem spektakelske značilnosti politike, povzroča hitro menjavanje političnih tem, spodriva politične probleme s personalizacijo politike in s tem siromaši javno predstavo o politiki;

- ugledu politike škodijo tudi politični škandali, še bolj pa njihova zavestna izraba v medsebojnih strankarskih obračunih (škandalizacija politike);

- raven politične kulture politične elite v prvih letih tranzicije je v povprečju relativno nizka, zaradi nove komunikacijske tehnologije in načina selekcije vsebin pa postane ta pomanjkljivost hitro dostopna širši javnosti.

Takšna nejevolja do politike je posebej škodljiva, če zajame množice, kar poudarjajo znani politologi tudi za starejše demokracije (Beyme 1994). Moramo dodati, da je razočaranje nad politiko še posebej nevarno za malo in mlado državo, kot je Slovenija, ki šele oblikuje svojo identiteto. Nezaupanje v politiko lahko pasivizira državljane in s tem povzroči politično apatijo in abstinenco. Množična ravnodušnost in razočaranje nad politiko ustvarjata prazen prostor demagoškemu populizmu, ki je že nekajkrat v zgodovini pripeljal do katastrof. Zavračanje politike pa lahko, kot kažejo izkušnje v sodobnem razvitem svetu, odpira vrata političnemu ekstremizmu, ki ima danes predvsem desničarsko barvo (glej Italijo, Francijo, ZRN, Avstrijo in drugod), ki pa bi nujno izzval tudi levi ekstremizem. Dolgotrajnejše množično nezaupanje v politiko in v demokratične politične institucije bi lahko resno oslabilo mednarodno moč mlade slovenske države in ogrozilo njeno ozemeljsko integriteto.

Vendar uravnoteženo branje rezultatov raziskav SJM in tudi raziskave SJM 1993/1 k sreči opozarja tudi na spodbudnejšo presojo odnosa Slovencev do politike in do posebnih vidikov političnega delovanja na Slovenskem. Lahko bi rekli, da tudi zgodovinske izkušnje slovenskega naroda vsebujejo odločilna pozitivna dejanja, ki so prispevala k njegovi več kot tisočletni ohranitvi med velikimi sosedi in ki so na koncu pripeljala v novejšem času do ustanovitve slovenske države. Treba je poudariti, da so k tej pozitivni tradiciji prispevale vse bistvene sestavine slovenske tradicije, od krščanske do socialistične in liberalne. Raziskave SJM tudi kažejo kljub omenjeni pretežno negativni oznaki politike kot »umazane pesmi«, da Slovenci sprejemajo okvire parlamentarnega sistema in strankarske demokracije kljub njihovim slabostim. To se kaže tudi v relativno visokem vrednotenju volitev kot sredstva politične demokracije in kot kanala, preko katerega lahko vplivajo na politične odločitve. Tudi visoka udeležba na dosedanjih vsedržavnih volitvah je konec koncev potrdila, da se Slovenci zavedajo pomena volitev in tudi svoje odgovornosti za oblikovanje slovenske države, katere samostojnost skupaj z narodno identiteto skoraj brez pridržkov podpirajo.

Slovenci dobivajo do politike tudi kompleksnejši odnos. To se kaže v časovni razsežnosti slovenske zavesti, ki se trajno zavzema za pravično ocenjevanje narodnoosvobodilne vojne, a tudi zahteva, da se popravijo vse storjene krivice. Čeprav so vidni tudi znaki nacionalne ozkosti in nestrpnosti, sicer v nizkem odstotku, vendar prevladuje zavzemanje za odprtost v Evropo in svet. Torej lahko ugotovimo, da se je povečala prostorska razsežnost slovenske politične zavesti.

Slovensko javno mnenje tudi poudarja potrebo po laični naravi politike, kar je posebej razvidno iz njenega odnosa do razmerja med Cerkvijo in političnim delovanjem.

Tudi preizkus SJM na treh različnih pogledih na politiko je pokazal (čeprav le tentativno in približno), da Slovenci realistično gledajo na politiko kot »boj za oblast«; hkrati pa izražajo kritičen odnos, kolikor se takšna politika dogaja kot goli boj za oblast oziroma se v politiki uporabljajo nepoštena sredstva in kršijo pravila postopka. Velik odstotek oznak politike kot umazane zadeve (glede izkušnje v ZDA Meršol 1994, glede splošnih značilnosti politike pa tudi Južnič 1994) verjetno izvira predvsem iz kritičnega odnosa do takšnega »boja za oblast«. Normativni vidik politike pa še jasneje prihaja do izraza v opredelitvah za politiko kot skupni blagor. Za takšno koncepcijo se je sicer odločila le slaba tretjina anketirancev, vendar iz drugih odgovorov na posamezne vidike politike lahko domnevamo, da je takšna normativna predstava o politiki mnogo bolj razširjena. Nadaljnje raziskovanje bi verjetno odkrilo, da je tudi v mnogih odgovorih na trditev, da je politika boj za oblast oziroma boj za uveljavljanje posebnih interesov, skrita ideja politike kot skupnega interesa. Na to nas posebej napelujeta tudi odločno zavračanje političnega partikularističnega strankarskega delovanja in izrazit zagovor nekaterih vrednot, ki implicirajo razumevanje politike kot prizadevanje za skupni blagor (solidarnost, narodna samobitnost, pozitivno vrednotenje koalicijske politike itd.).

Globlje in zanesljivejše spoznavanje odnosa Slovencev do politike zahteva kontinuirano raziskovanje splošnega odnosa Slovencev do politike, ki pa bo moralo poseči tudi v zgodovinsko ozadje in ga dopolniti z mednarodnimi primerjavami.

LITERATURA

- BEYME, Klaus von (1994). »Politikverdrossenheit und Politikwissenschaft«, v: Cl. Leggewie (1994): *Wozu Politikwissenschaft*, Darmstadt, Wiss. Buchges.
- CONNOLLY, E. WILLIAM (1983): *The Terms of Political Discourse*. Oxford, Martin Robertson.
- JUŽNIČ, Stane (1994): »Kultura v politiki in politika v kulturi«, *Teorija in praksa*, 1994, št. 1–2, str. 33–37.
- KRŽIŠNIK, Zvone (1994): *Slovenski politiki izza pomladi narodov*. Ljubljana, Frafa.
- MARKIČ, Boštjan (1992): »Politika in javno mnenje«, *Teorija in praksa*, 1992, št. 1–2.
- MERŠOL, Mitja (1994): »Umazano, umazano še bolj, nato volitve«, *Delo*, SP, 12. november 1994, str. 40.
- PLETERSKI, Janko (1994): »Pravica in moč. Slovenci in država«, *Naši razgledi*, 1994, št. 21, str. 14–16.
- TOMC, Gregor (1993): »Slovenci o politiki in politikih«, v: Adam, Frane (1993): *Volitve in politika po slovensko*, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- TOŠ, Niko (nosilec projekta) (1987): *Slovensko javno mnenje. Pregled in primerjava rezultatov raziskav SJM 68-SJM 1987*, Delavska enotnost, Ljubljana.
- TOŠ, Niko (ur.) in sodelavci (P. Klinar, B. Markič, Z. Mlinar, Z. Roter, C. Trampuž) (1989): *Slovenski utrip. Rezultati raziskav javnega mnenja 1988–1989*, Ljubljana, FSPN.
- TOŠ, Niko (ur.) (1992): *Slovenski izziv. Rezultati raziskav javnega mnenja 1990–1991*. Ljubljana, FDV-IDV (Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij).